

Dubravka Sesar
Filozofski fakultet, Zagreb

Ivan Dorovský, Věra Bartošová

Česko–charvátský slovník

Praha 1996.

Česko–hrvatski rječnik Ivana Dorovskoga i Věre Bartošove, koji je izdala praška NADACE ČEŠI ČECHŮM u suradnji s agenturom L PRINT, pojavio se krajem 1996. godine i u hrvatskim knjižarama koje potvrđuju da unatoč ne baš niskoj cijeni (80 kn) za ovakvom knjigom postoji izrazita potreba. Interes hrvatskih korisnika u svakome je slučaju nadmašio očekivanja.

Pozvana da knjigu prikažem u Češkoj Besedi (13. studenog 1996. godine), našla sam se u višestruko neugodnom položaju; bez nazočnosti autora valjalo je govoriti o rječniku koji se u našoj sredini očekuje godinama, a koji razočarava i manje zahtjevne korisnike. Naime, poslije srpskohrvatsko–češkoga rječnika (*Srbocharvátsko–český slovník*, Academia, Praha 1982.) koji je pod redakcijom profesora J. Kurza i J. Petra napisao leksikografski kolektiv Kabineta stranih jezika, odnosno K. Lemarie, A. Jeníková, J. Sedláček i suradnici, očekivalo se da obratnu, česko–hrvatsku obradu izvrši bohemistički kolektiv Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Međutim, kako taj mali kolektiv iz mnogih razloga još nije završio posao za koji je sebi postavio zahtjevnije kriterije, rječnik Dorovskoga i Bartošove pretekao ga je i za sada je jedini novi rječnik te vrste na našem leksikografskom tržištu. Prethodi mu predratni Merhautov *Česko–hrvatski rječnik* (Zagreb, 1939.), za svoje vrijeme prvorazredno leksikografsko djelo, koje je poznati knjižar nepretenciozno namijenio »za praktičnu i školsku uporabu«.

Iako je dobri stari *Merhaut* u mnogome zastario i već gotovo nestao (u međuvremenu, 1998. g., pretiskan je u nakladi N. Dominovića!), nehotice se nameće usporedba toga rječnika s predmetom našega prikaza. Autori novoga česko–hrvatskoga rječnika služili su se doduše i *Merhautom*, ali se njihov rječnik od *Merhauta* razlikuje i obujmom i kvalitetom. *Merhaut* je džepnoga formata i na cca 600 stranica sadrži preko 20.000 jedinica, a rječnik Dorovskoga i Bartošove na 187 stranica — uz kratki pregled češke gramatike (str. 5–15) — sadrži oko 8.000 jedinica. Potonji je rječnik za razliku od *Merhauta* tehnički i grafički loše opremljen i teško može izdržati dulju uporabu. Budući da je obujmom leksičke građe malen, novi je rječnik nužno i manjkav. On je po svojoj namjeni opći rječnik i prema navodima iz uvoda morao bi ispunjavati mnoge potrebe: »namijenjen je prvenstveno češkim korisnicima«, a »hrvatskima istodobno nudi osnovnu poduku iz češke gramatike«, bit će »jedno od prvih poma-

gala studentima kroatistike na Filozofskom fakultetu UK u Pragu, poduzetnicima, djelatnicima trgovačkih društava, tvrtki, putničkih agencija«, posebno bi morao poslužiti i »dacima osnovnih škola u Republici Hrvatskoj, koji pohadjaju dopunsku nastavu iz češkoga jezika«, kao i češkim i hrvatskim turistima (usput rečeno, *Merhaut* je pisan »za trgovačke, tehničke, kulturne, vojničke, školske, društvene, prevodilačke i druge potrebe«). Činjenica je da sve navedene potrebe objektivno postoje, a zanimanje hrvatskih korisnika (posebno bohemišta i slavista) za novi češko-hrvatski rječnik otkriva da su autori pogriješili što su možda nehotice podcijenili očekivanja. U tome im smislu treba zahvaliti na rezultatima ispitivanja hrvatskoga »tržišta« i poticaju da se i kod nas što prije izda rječnik koji bi ispunio prazninu bar onoliko koliko je to svojedobno učinio *Merhaut*.

Na pitanje je li bolji ikakav nego nikakav rječnik — nije lako odgovoriti. Ne znamo pod kojim je uvjetima nastao i ne možemo suditi o okolnostima njegova objavljivanja, ali možemo pretpostaviti da je u selekciji i obradi građe bilo objektivnih teškoća. Autori navode da su uza spomenute rječnike — Akademijin i *Merhautov* — kao izvore koristili Aničev *Rječnik hrvatskoga jezika*, Brodnjakov *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika* i Horákov *Srbochorvátsko-slovensk □ a slovensko-srbochorvátsky slovník* (Bratislava 1991.). Očito su selekciju leksika nastojali izvršiti u korist hrvatskoga jezika, u čemu nisu potpuno uspjeli. Njihovu se izboru općenito može prigovoriti površnost koja se očituje u različitim propustima, a poglavito u koncepcijskim nedosljednostima i promašajima. I uz pretpostavku da je obujam rječnika bio limitiran, teško je opravdati takav izbor leksika, posebno kad su u kombinaciji dva srodna i kulturološki bliska jezika.

Prvi se naš prigovor odnosi na izbor općega, internacionalnog leksika, koji po našem sudu premašuje potrebnu mjeru i nepotrebno oduzima mjesto domaćemu češkom i hrvatskom leksiku. To su paralelne tudice sličnoga ili istoga oblika i značenja, npr. *adresa, agentura, banka, brigáda, cifra, dilema, dossier, ekolog, etiketa, figura, geolog, heroin, iniciativa, instinkt, kontrola, matematika, metoda, moment, narkoman* itd. Štoviše, taj se osnovni leksik grana u izvedenice, npr. *centrála, centralismus, centrální, centrovat, centrum*. Kratki pregled češke gramatike ispred samoga rječnika čini suvišnima i pojedine vrste internacionalnih riječi, npr. pridjeva *administrativní, agresivní, aktivní, aktuální, albánsk □, americk □, antifašistick □, antijugoslávsk □, antikomunistick □*.

Na isti se način gomilaju vlastita imena gradova, zemalja, stanovnika tih gradova i zemalja i njihove izvedenice, kao što su: *Balkán, balkánsk □, Bangladéš, Bangladéšan, Bělehrad, bělehradsk □, Belgičan, Belgie, Bělorus, Bělorusko, Besarábec, Besarábie, Bjelovar, Bjelovačan*. Očito su npr. u kratkome registru pod L na račun jedinica tipa *Laos, Laosan, Libye, Libyjec, Lucemburčan, Lucembursko* izostale svakodnevne opće riječi kao što su *lahúdká* (poslastica), *lákat* (mamiti), *látka* (građa, materija), *lavice* (klupa), *legrace* (šala, zabava), *lekat se, leknout se* (pre/strašiti se), *lepšít/se* (poboljšavati/se), *levné* (jeftin), *líbat* (ljubiti), *líbit se* (svidati se), *líčit* (oslikavati, opisivati), *lichotit se* (umiljavati se), *lich □* (neparan, jednostruk), *liják* (pljusak), *líšít/se* (razlikovati/se), *lító, je mu lító* (žao, žao mu je), *litovat* (žaliti), *los* (sreća; kocka, karta), *loučit se* (rastajati

se, opraštati se), *lyže, lyžař* (skije, skijaš), *lze, nelze* (treba, valja, ne treba, ne valja) i druge. Ovdje se usput nameće pitanje kako to da u mnoštvu suvišnih toponima nema imena hrvatskoga glavnoga grada, bar u češkoj varijanti (*Záhřeb*).

U reduciranom su leksiku suviše i mnoge tipološki jednostavne tvorbe, kao što su npr. niječni oblici glagola, imenica i pridjeva: *nechtít, nepřát si, neklid, nepřítel, neznám*□, *nedisciplinovaný*, deminutivi tipa *kout — koutek, lod' — lod'ka*, ili opće, uglavnom apstraktne imenice ženskoga roda sa sufiksom *-ost*, npr. *lidovost* (»pučkost«), *oblačnost* (»naoblačenost«), *rozměr, rozsah* (*rasprostranjenost*).

Gramatičke su odrednice u češkome stupcu reducirane na osnovne oznake roda uz imenice, 1. lica prezenta i vida uz glagole te vrste riječi uz ostale jedinice, što je s obzirom na opseg rječnika prihvatljivo. Uz pojedine se pojmove vezuju i tzv. sklopovi riječi (slovní spojení), odnosno idiomatske i frazeološke cjeline, međutim, taj postupak, osim u obradi konstrukcija s prijedlozima, nije proveden ujednačeno i dosljedno. Dobro je da npr. uz prijedlog *pro* stoje primjeri *pracovat pro sebe, jít pro vodu, četba pro děti, pro nic za nic*, također je korisno da uz imenicu *stůl* stoje primjeri *sklízet ze stolu, prostírat stůl, psací stůl*, nije na odmet da uz *samet* i *sametov*□ stoji i *sametová revoluce*, ali ostaje neobjašnjivo zašto uz takve detalje izostaje uporabno potrebniji, učestaliji leksik.

Naši se prigovori izboru češkoga leksika ne odnose na »suvišak« radi suviška (od njega sigurno glava ne boli), nego prvenstveno na neprimjeren odnos stranoga i domaćega leksika u jednome tako malom rječniku.

Posebnu pozornost u ovome rječniku zaslužuje hrvatski stupac, u kojemu ima više vrsta pogrešaka — od tiskarskih i pravopisnih do promašenih i pogrešnih tumačenja. Pokušat ćemo ih klasificirati:

a) tiskarske pogreške (u nedopustivo velikom broju): *kutiď (koutek), prikľjušiti/se/ (napojit /se/), povriječivati (narušovat), oproštati (odpouštět), respoješán (působiv)□, progoda (příhoda), rasporačivati (rozvrhovat)* itd.,

b) pravopisne pogreške: *kučica* (v. *při*), *moć* (*moci*), *jedva se vuće, jedva vuće noge* (v. *noha*), *palaća* (*palác*), *zapovijediti* (*přikázat*), *sijeći* (*sekat*), *svečanost* (*slavnost*), *svečan* (*slavnostní*), *ocijenjivati* (*zhodnocovat*) itd.,

c) neobične i krive tvorbe: *tronutľjiv* (*dojímav*□), *neumornost* (*neúnavnost*), *odbijajući, otklanjajući* u značenju *niječni* (*odmítav*□), *podriječlo* (*původ*), *podvečerje* (*podvečer*), *raznolikovati/se* (*odlišovat/se*), *vučenje* (*tah*), *prkošľjiv* (*vzdorovit*□), *vodostanje* (v. *voda*) itd.; ovdje se mogu ubrojiti i nedosljednosti u tvorbama hrvatskih riječi (npr. kod imenica muškoga roda sa sufiksima *-telj* i *-lac*) i pojedinih pohrvaćenih tudica,

d) pogreške u sintaksi: *kiša već ne pada* (v. *už*) umjesto *više ne kiši, skočiti sa mosta* umjesto *s mosta, sastati se sa prijateljem* umjesto *s prijateljem* (v. *s*), *idem liječniku* umjesto *idem k liječniku* (v. *k*), *ni ne znam, da li je došao* (v. *ani*) i sl.,

e) pogreške i promašaji u tumačenju značenja mogu se podijeliti u više skupina:

— potpuno pogrešna značenja, npr. *mežitím* ne znači *međutim*, *nesprávnost* ne znači *nepravičnost*, *stravovat se* ne znači *strahovati*,

— nepotpuna značenja, npr. *odpůrce* nije samo *protivnik* ili *suparnik* (?), *svědectví* nije samo *svjedočanstvo*, *čestica přece* ne znači samo *ipak*,

— pretjerano gomilanje značenja i njihova pogrešna hijerarhizacija, uslijed čega se ponegdje zamagljuje osnovno značenje riječi (npr. *obava* u značenjima *bojazan*, *zebnja*, *plašljivost*, *strah*, *strašljivost*); ponegdje se među sinonimima pojavljuju i izrazito obilježeni izrazi (npr. *rozmazlenec* u značenjima *prokšenik*, *razmaženik*, *maza*, *mezimče*, *mamina maza*, *tatin sin*, *razmaženo dijete*); uz točno osnovno tumačenje često se nižu proizvoljno odabrani pojmovi koji »pokrivaju« sve mogućnosti prijevoda (npr. *nutn* □ se tumači kao *nuždan*, *nužan*, *nepohodan*, *potrebit*, a glagol *odehrát/se* »može« značiti *odigrati/se*, *dogoditi se*, *desiti se*, *zgoditi se*),

— miješanje hrvatskoga leksika sa srpskim, npr. *dojem* — *utisak*, *mít vliv* — *imati upliv*, *klevetit* — *objeđivati*, *dopravní nehoda* — *saobraćajna nesreća*, *pepř* — *biber*, *pohřeb* — *sahrana*, *prázdniny* — *raspust*, *předpověď* — *predskazivanje*, *příkaz k prohlídce* — *nalog za premetačinu*, *rodina* — *porodica*, *soustrast* — *saučešće*, *švagrová* — *svastika*, *uvést do souladu* — *usaglasiti*, *schéma* — *šema*, *specialista* — *specijalista*,

— brojni su promašaji i rezultat nastojanja da se u rječnik unesu »nove« hrvatske riječi (npr. *dělnice*, *dělnick* □, *dělník* tumače se na prvome mjestu pojmovima *djelatnica*, *djelatnički*, *djelatnik*, *djelatan* umjesto *radnica*, *radnički*, *radnik*); vjerojatno su se u toj nakani hrvatski europeizmi utopili u domaćim bliskoznačnicama i u većini slučajeva našli na zadnjemu mjestu u nizu ne tako jednoznačnih sinonima, a ponegdje su i nestali, čime se stječe pogrešan dojam da ih gotovo i nema (npr. glagol *anulovat* ne tumači se jednoznačno — *anulirati*, nego nizom glagola: *poništiti*, *poništavati*, *dokinuti*, *dokidati*, *obesnažiti*, *obesnaživati*, *obezvrijediti*, *obezvređivati*, kod imenice *akce* značenja su hijerarhizirana kao *djelovanje*, *radnja*, *pothvat*, *akcija*),

— netočnosti u idiomatsko-frazeološkim sklopovima, npr. *skinuo mu je nebesko plavetnilo* (v. *donést*), *sa nogama gore* (v. *noha*), *pojas za čarape* (v. *pás*), *domaći prag* (v. *práh*), *gladna kokoš proso sniva* (v. *slepice*) i sl.,

— nepotrebno dopunjavanje osnovnih naziva zemalja službenim nazivima država (npr. uz tumačenje *Velika Britanija* stoji i *Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske*), i to samo u hrvatskome stupcu,

— nizu spomenutih i nespomenutih propusta valja dodati i mogućnost da se uslijed potpunoga izostanka naglasnih oznaka u hrvatskome dijelu (za češki je to manje značajno zbog statičnoga naglaska na prvome slogu) mnogim lažnim homonimima zamijene značenja.

Općenito se stječe dojam da je rječnik raden na brzu ruku, a u hrvatskome su stupcu iz nekih razloga učinjene nedopustive pogreške i propusti. Čak i kad bi se uklonile brojne tiskarske i pravopisne pogreške, izboru i obradi leksika mogao bi se prigovoriti određeni leksikografski diletantizam. Češki će se korisnik naći pred nerješivim zagonetkama, posebno tamo gdje se konkretna češka riječ tumači mnoštvom pojmova (*zničit* — *uništiti*, *upropastiti*, *razoriti*, *satrti*, *zatrti*), ali i tamo gdje se nekoliko čeških riječi tumači istim pojmom (*znak*,

znamení, známka — znâk). Elementarni bi kontekst u ovakvim primjerima objasnio više od većine sinonima. Rječnik će bolje poslužiti hrvatskome korisniku koji lakše može uočiti (i razlikovati) tiskarske i pravopisne pogreške, kojemu brojna (hrvatska) tumačenja nisu tako potrebna i koji će među ponudjenim rješenjima jednostavno izabrati najprimjerenije i najprirodnije.

Vratimo li se na početak, odnosno na uvodne napomene u samome rječniku, možemo zaključiti da on nažalost najlošije ispunjava svoju osnovnu namjenu — iz njega će češki korisnici (praški kroatisti i češki turisti) prije svega moći naučiti ono što budu mogli provjeriti u praksi. Voljeli bismo da toga bude što više.